

Historik över Björkekindens Hembygdsförenings byggnad vid Kuddby kyrka

Från sockenmagasin 1826 - till museum

**Arbetet har gjorts som studiecirkel i
samarbete med
Studieförbundet Vuxenskolan
under våren och sommaren 2015**

Deltagare i studiecirkeln:

Kristina Appelgren
Birgitta Forslind
Christoffer Jensen
Botvid Karlsson
Gunilla Nilsson
Malin Pernes
Jan-Erik Pettersson
Jan Rygaard
Folke Sandell
Hans Selin
Eva Wessén

Innehåll

Historik över Björkekinds Hembygdsförenings byggnad vid Kuddby kyrka	1
Kuddby sockenmagasin 1823-1852.....	4
Ritning på Kuddby sockenmagasin och fattighus.....	5
Fattigstuga 1870-1933.....	6
Byggnaden som skola 1934 – 1953	8
Skolköket	8
Träslöjd.....	10
Minnen från byggnaden	11
Min äldsta syster Britta Persson.....	12
Min syster Inger Lamrin.....	12
Så var det i verkligheten	12
Byggnaden som bostad	13
Verksamheter i byggnaden 1933-1974	14
Björkekinds HBF museum 1974-nu	15
Verksamheter i museet	15
Rummens användning.....	15
Övre våningen	15
Mellanvåningen	16
Nedre planet/entréplanet	16
Registrering och katalogisering	16
Rut Wallensteen-Jaeger 1903-1995	17
Presentation	17
Anknytning till Kuddby	18
Skänkta föremål till Björkekinds hembygdsförenings museum	18
Slutord	19

Kuddby sockenmagasin 1823-1852

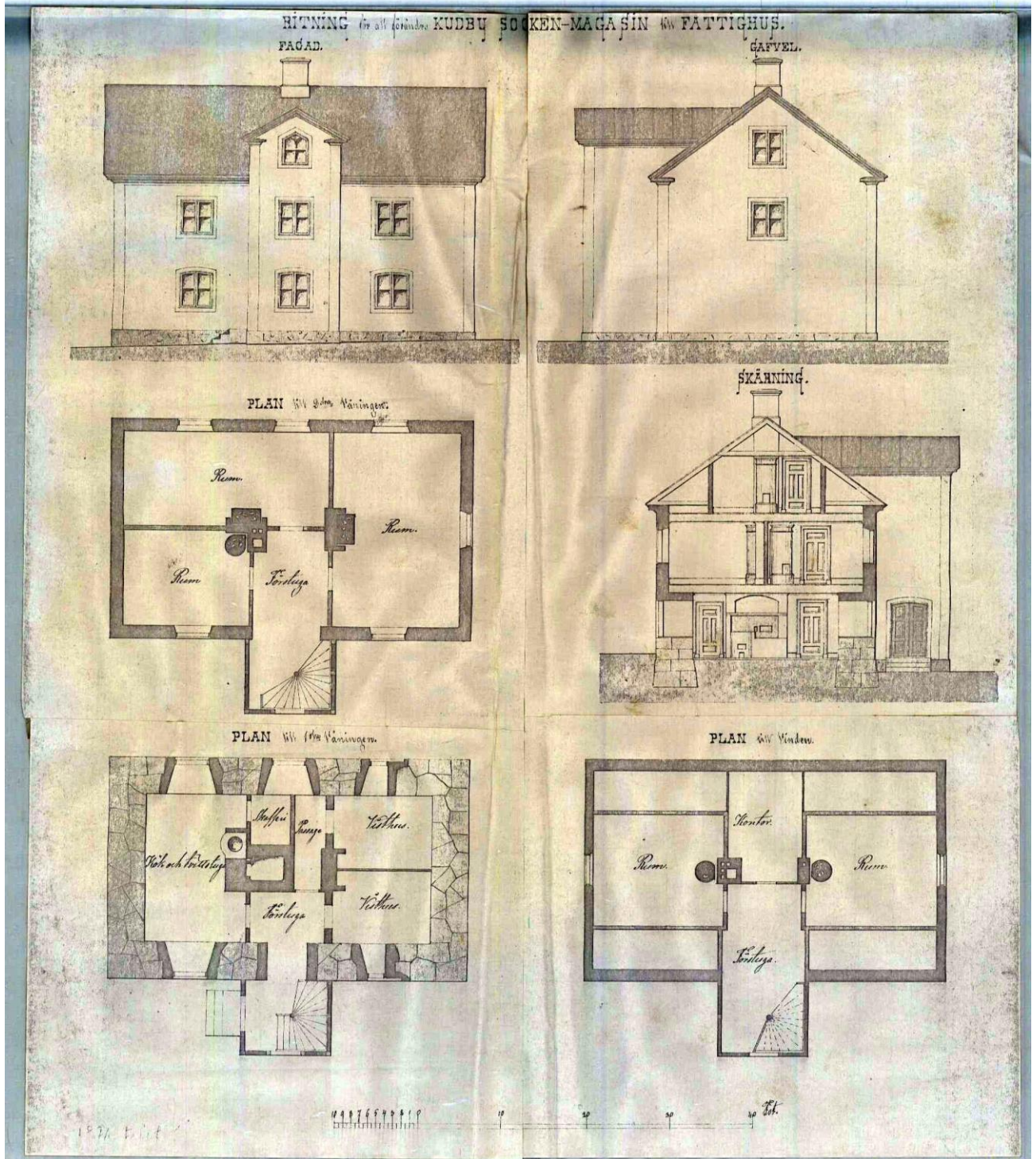
Socken magasinen fungerade som spannmålslager att använda vid tider av brist och höga priser. Olyckor, missväxt och krig gjorde att det blev brist både på brödsäd och utsäde, och då kunde man låna spannmål i sockenmagasinet. Under århundraden hade staten hjälpt nödställda med spannmål. Under 1700-talet ökade behoven allt mer. På 1750-talet skickade kungen ut skrivelser om att sockenmagasin skulle uppföras lokalt och uppmanade landshövdingarna att se till att de byggdes.

Ett fyllt sockenmagasin betingade ett avsevärt värde och måste noga förvaltas och bevakas. För Kuddby sockenmagasin nämns 348 tunnor, vilket motsvarar c:a 50 kubikmeter. Från en socken berättas att magasinet var låst med tre lås och nycklarna förvaltades av tre olika personer som samtliga måste närvara när man skulle in det. I sockenmagasinet i Östra Ny sitter fortfarande järngallren kvar innanför fönstren på andra våningen. I Kuddby kyrkostämmoprotokoll finns noggranna bestämmelser om hur förvaltningen skulle ske. Till föreståndare skulle väljas två betrodda sockenmän varav en byttes ut årligen. Saknade man utsäde på våren kunde man låna från sockenmagasinet. För en tunna utsäde fick man betala ränta med 1/2 skäppa av den nya skörden. Det motsvarar en ränta på 7 %.

Det första sockenmagasinet i Kuddby socken inrättades 1803 och förlades till kyrktornet. Under de kommande åren diskuterades byggandet av ett nytt magasin. 1823 beslutades att uppföra nytt sockenmagasin på den plats där den gamla materialbodens då låg. Första våningen skall uppföras av gråsten och den övre av tegel. En byggnads kommitté tillsattes till att ansvara för bygget. I dess protokoll från den 21/6 1823 omtalas också en tredje våning. Den skulle inredas till spannmålsvind, och den nedersta våningen skulle användas till förvarandet av kyrkans material. Första våningen tycks ha färdigställts under 1824, och de övre våningarna under 1825. Den 6/7 1825 är magasinet färdigt.

27 november 1852 beslutades att avveckla sockenmagasinet, då den inte ansågs behövas längre. Byggnaden fick då bli materialbod och visthusbod för läraren. Den fungerade även som magasin för fattig- och löningsspannmål. 24 februari 1856 beslutades att upplåta nedersta våningen till vedbod åt läraren. Längre sträcker sig inte de tillgängliga sockenstämmoprotokollen.

Ritning på Kuddby sockenmagasin och fattighus

Fattigstuga 1870-1933

Fattigvården organiserades under medeltiden av kyrkan, men övertogs vid reformationen formellt av staten. I praktiken blev det dock fortfarande socknarna som fick ombesörja detta. 1686 års kyrkolag rekommenderade kyrkans församling att instifta fattighus eller fattigstugor, och 1734 blev rekommendationen tvingande. 1853 upphävdes den s.k. spannmålsbalken eftersom man inte längre behövde magasinera spannmål. I husförhörlängden dyker från 1800-talet benämningen gamla och nya fattighuset upp. Fattigstuga byggdes 1748 och ny fattigstuga byggdes 1823 i närheten av sockenmagasinet.

Enligt Maja Botvidsson blev magasinet så småningom fattigstuga, troligen beroende på att den andra fattigstugan inte räckte till. 1870 var huset ombyggt till fattigstuga och ålderdomshem, och trapphuset hade kommit till.

På bottenvåningen fanns tre rum, till vänster ett arbetsrum med spis arbetsbänk med underskåp. Vid dörren stod en stor vattentunna. Mitt på golvet fanns ett stort bord. Rummet till höger var matsal och mellan rummen ett skaffereri och förvaringsrum.

Mellenvåningens vänstra rum som hade kakelugn var föreståndarinnans rum. Det rum som låg rakt fram hade också kakelugn och var avsett för männen. Där fanns förvaringsskåp och åtminstone fem sängar. Det högra rummet hade sex sängar utmed väggarna och där bodde kvinnorna. Fanns det inga andra möbler än sängar? Var förvarade de sina tillhörigheter? Ja det är sådant man kan fråga sig. Under sängen kanske, men där stod väl pottan. För det fanns ju inga andra bekvämligheter. Var fanns tvättfat, speglar, böcker?

På övre våningen fanns två rum. Det vänstra beboddes av ett gift par, som fick ett mål mat om dagen från fattighuset. Resten fick de laga själva. Mannen var delvis förlamad, men så pass kry att han fick bära sin ved själv två trappor upp. Det högra rummet var reservrum eller möjligen hantverkarrum. I församlingsboken för fattighuset 1927 finns tio personer förutom personal.

Verksamheten i det ”gamla magasinet” varande av allt att döma fram till 1933 då Åkerlidens ålderdomshem stod färdigt.

Foton tagna av Otto Karlsson
omkring 1915.

Stående från Vänster:
Fru Bengtsson-Besökande
Kristina Karlsson-Ottos mor
okänd
okänd
Ingrid Karlsson-Förestånd.
Ellen Karlsson-syster t. Ingr.
Mor Månsson-skolstäderska

Sittande:
okänd
Kristin
okänd
Johanna Andersson-Pila
Anna Andersson

Mor Östlund
Augusta
Okänd
Anna Andersson

Anna Och Filip Andersson
bodde i tredje våningen
i gamla hemmet

Byggnaden som skola 1934 – 1953

I byggnaden bedrevs skolverksamhet under dessa år. Träslöjd i bottenvåningen och skolkök i ett av rummen på andra våningen. Både elever som gick i folkskolan och fortsättningsskola var förlagd till lokalerna. Det upphörde 1953 när den nya skolan var klar.

Skolköket

Ett av rummen på andra våningen var det inrett till skolkök. 2 stora spisar stod vid rökgången och så fanns det ett stort bord där man åt och bakade. Skolköket var bara för flickor. De gick där i 6 veckor som fortsättningsskola efter att dom slutat 6te klass.

1946 var en av eleverna Anna-Britt Svennberg född Israelsson där. Hon hade gått i skolan i Å men där fanns inget skolkök så flickorna från Å fick promenera till skolköket i Kuddby.

Varje morgon började man med att delade upp dagens arbetsuppgifter. Några fick börja med att hämta ved och vatten och elda. Några gick till affären för att handla varor till matlagningen. Dom som skulle baka fick ta med ingredienserna hemifrån och fick också ta hem det dom bakat.

Lärarinnan fröken Österlund kom varje morgon med tåget från Norrköping. Hon hade ibland med sig varor som inte fanns i lanthandeln,

Birgit Andersson Dalby, ?, Barbro Ahl Brännestad, Fröken Österlund, Magda ? Skamby, Anna-Britt Israelsson Berga, Kerstin Gustavsson Brännestad

Kopia på en matsedel där även priset på maten är uträknad

30.1	
<p>Smörmjölkflandror och potatismjöl</p>	<p>skal.</p>
<p>Apelsinris.</p>	<p>Pris för 6 pers 3,50 " " 1 " 0,60</p>
<p>Pris för 6 pers 3,25 " " 1 " 0,54</p>	<p>Den 1.2</p>
<p>Den 31.1 Purjolökssoppa med potatis.</p>	<p>Purjolökssoppa. 75 g. purjolök 200 g. potatis. 2 tsk salt 1 1/2 lit vatten 1 msk smör.</p>
<p>Vetemjölkskräm.</p>	<p>Purgrynspudding.</p>
<p>1 dl mjölk 1/2 dl potatismjöl. 1 msk socker. Skallet av en halv citron Till garnering. 4 syltade apelsinsskal 1 dl anjölke. 1 dl mjölk och 3 dl anjölke göres en rika för stå och svälla omkring en timma vatten i en kastrull resten av mjölken och sockret tillräkts. Det får koka upp i tillräkts under omrörning och får minuter rör hela tiden. Lyft kastrullen rör med den upprörade äggulan och citronskallet. Ställ upp krämen och låt den garrera med sylt eller syltade apelsin-</p>	<p>Beredning. Ansa purjoloken och skär den i lunna skivor. Skölj den riktigt väl. Smält smör i en kastrull men låt den absolut inte bli brun lägg i purjoloken och låt den koka i smöret fem min. Skala potatisen skölj den och skär den i lunna skivor. Lagg i den i kastrullen håll på vatten salt och låt soppan koka 20 min. Pris för 6 pers 1,09 " " 1 " 0,18</p>

Träslöjd

I den två rummen på nedre botten hade skolan träslöjdverksamhet fram till nya skolan stod färdig 1953. En av lärarna i slöjd var Osian Rygaard. Han undervisade i flera ämnen och blev så småningom skolans rektor.

Examens foton - 1923?

Kantor Ellis Nilsson-Narby
Pastor Västerlund

Skolköket: omkr. 1939?

Kristina Karlsson
Skolköketlärarinnan
/Berlemius?
Bländ andra:
Britta Karlsson,
Svällsted
Elsie Karlson,
Vittinge
Gurberg Jonsson,
Hageby

Minnen från byggnaden

Jag fick låna nyckeln till slöjden av min far ibland. Jag var väl sex – sju år sådär. Farliga grejer men jag klarade av det mesta utan skador. Fantasin fick fritt spelrum.

Vaktmästaren Otto Karlsson hade radioverkstad i huset någonstans – jag minns inte exakt var. Han hade också många spännande apparater. Världen vidgade sig.

En massa andra spännande grejer fanns också. En modell av en explosionsmotor till exempel. Där kunde man utforska vad som händer i en motor. Tyvärr lyckades jag inte med att göra en explosionsmotor i trä.

Elektriska apparater fanns också så jag kunde kanske göra egna experiment. Fick dock aldrig någon utsändning att fungera. Bara en massa skrapande ljud d v s störningar.

En annan sak som var fascinerande var att jag på något mystiskt sätt fått tag på en mynningsladdare. Förmodligen var den stulen från något museum – inte vet jag. Jag filade på en ny kolv och funderade på hur man skulle få bästa finish på träet. Skokräm dög bra. Blankt och fint. Fungerade den? Ingen aning – men jag var dock mycket intresserad av kulor och krut.

Vad jag fick och inte fick göra var nog ganska oklart men...

Det sägs att en pensionerad jordemor förlöste mig. Hur det gick till minns jag inte men det gick tydligen bra. Dom säger att hon hette Emily?

Jag minns att det bodde en kvinna (lärare) tror jag. Jag var väl sex år någonting. Hennes ålder var okänd för mig. I mina ögon var hon gammal. Hon bodde högst upp och jag hälsade på henne när hon hade en man på besök. Jag tror att han var sjöman. Han hade en filmprojektor med sig och visade svartvit film. Det mesta handlade om utförsäkning. Uppsamlingen av filmen fungerade inte som den skulle. Filmen rann ut över golvet. Vad dom gjorde i övrigt när jag gick har jag ingen aning om. El fanns men inget vatten. Troligen fick dom gå på utedasset i den långa längan med vedskjul och dass. Hur dom tvättade sig är okänt. Dom kanske inte behövde det?

Jag minns också att det fanns skolkök på andra våningen. Här har jag dock otydligare minnen. Kanske andra har berättat för mig och kanske jag minns foton.

Under senare år runt arton någonting så bedrevs det skolverksamhet där skolköket fanns. Jag minns det för att rektorn för praktiska linjen på samrealskolan i Norrköping jobbade där. Troligen var det medan den nya skolan byggdes.

Mycket mer finns nog att berätta.

Jan Rygaard

Min äldsta syster Britta Persson

Berättade att det fanns många fattiga människor som bodde i huset. En familj med många barn varvid Britta lekte med pojke i samma ålder (som svor åt sin mamma ibland).

Vidare visste hon berätta om en dam som hette Amanda bodde där också. Vidare om en som delade ut post (men läste den också själv) ”Postkalle”?

Hon hade också fått delta i skolköket också under en tid...

Min syster Inger Lamrin

Berättade i stort sett om samma saker d v s hon bekräftade Brittans berättelser.

Så var det i verkligheten

Det mesta står i befintlig pärm nr 2, upprättad av Ingrid Berlin. Avsnitt II (1842 – 1952 (-50))...

Jan Rygaard

Byggnaden som bostad

Mellan åren 1937 och fram till 1973 har byggnaden under vissa perioder haft hyresgäster längre eller kortare tid. Kommunen som ägare måste ha varit hyresvärd. Det fanns inte vatten eller avlopp i byggnaden men det var inte så ovanligt på den tiden.

Föreståndaren för fattigstugan, Amanda, bodde under en tid kvar i köket på andra våningen efter det att de gamla flyttats till Åkerliden 1937.

1946 bodde en äldre dam i rummet till höger på tredje våningen. Det var tant Malin. Hon hade inte flyttat med till Åkerliden, det nya ålderdomshemmet. Folk kom till henne med garner och hon satt hela dagarna och stickade strumpor som hon förmodligen fick en liten slant för. Hon hjälpte också till att klippa mattor till kvinnor som vävde runt om i stugorna.

På 40-talet hade Ellen Gustavsson blivit änka och fick en bostad här. Hon sägs ha hjälpt en lärare i skolan.

Senare bodde en gravare Erik Karlsson och hans mamma på tredje våningen. De hade var sitt gavelrum.

Gavelrummet på övre våningen 2015

Verksamheter i byggnaden 1933-1974

Olika verksamheter, förutom bostad och slöjd, som varit i byggnaden efter fattigstuga flyttat 1933 och fram till invigningen av museum 1974.

Under en period hade kyrkvaktmästaren Otto Karlsson en verkstad för radioapparater.

Under kriget hade Röda Korset ett förråd i lokalerna.

Från 1965 -1969 hade scouterna, blåvingar sin klubblokal i byggnaden. Ledare var bl.a. Anna-Karin Jonsson, Gudrun Botvidsson och Barbro Carlsson.

Björkekinds HBF museum 1974-nu

1973 förhandlade Björkekinds hembygdsförening med Norrköpings kommun om att få överta fastigheten vid Kuddby skola som tidigare bl. a. varit sockenmagasin och fattigstuga. Byggnaden som då var föremål för en eventuell rivning övertogs av föreningen 1974 och planerna var att skapa ett hembygdsmuseum och att vara en lokal för föreningens olika aktiviteter och sammankomster. Föreningen betalar en symbolisk hyra för lokalen men har i gengäld ansvar för att bekosta och sköta yttre och inre underhåll.

Verksamheter i museet

Tidigare höll styrelsen såväl styrelsesammanträden som årsmöten och föreningsaktiviteter i Björksätters skola, i Hembygdstugan i Kapperstad eller hemma hos föreningens medlemmar.

Nu har vi en egen lokal och numera hålls styrelsemöten, temakvällar och kurser i museet. I överenskommelse med styrelsen och/eller museivärdarna kan medlemmar låna museet för enklare sammankomster vilket har skett vid t.ex. jubileum och kurser.

Museet är ett ”öppet hus” för gamla och nya medlemmar och när vi håller öppet brukar många från såväl närområdet, ”hemvändare” och andra nyfikna titta in för att få sig ett stycke historia till livs och har man tur dyker det upp någon annan från trakten som kan berätta livs levande historier från bygden.

I samband med Östgötadagarna som brukar inträffa första helgen i september har föreningen haft som tradition att hålla öppet hus, då det erbjuds visning och kaffeservering.

Varje år, på fredagen i samband Alla Helgons Helg, gravsmyckningshelgen är museet öppet. Då tänder vi brasan och ljus, serverar kaffe och smörgåsar till frusna gravsmyckningsbesökare, samt erbjuder en visning om så önskas.

Vi håller även öppet i samband med kyrkliga aktiviteter, Nationaldagsfirande, jubileum och för förbokade grupper. Läs mer om aktuella aktiviteter på föreningens hemsida

www.bjorkekind.se

Rummens användning

Museet består av tre våningsplan som idag är inredda lite olika för att spegla traktens äldre och yngre historia.

Övre våningen

På övre våningen finns en gammal skolsal, inredningen kommer från 1930-40 talets nerlagda skolor i socknarna Å och Kuddby. Det är värt att ta sig upp för trapporna för att provsitta de gamla skolbänkarna, titta gamla skolböcker och skolplanscher. Det är tur att vi vet bättre idag för vissa planscher skulle aldrig få visas i skolan idag. Vem vet kanske du får uppleva minnena från din egen skoltid även om den inte var på 30-40 talet, många brukar få associationer och berättar både den ena och andra historien när de stannar upp i rummet.

Mitt emot skolsalen finns en "lägenhet" inredd, det är bara ett rum, mer än så erbjöds inte. Rummet är inrett som en bostad liknande det hem, som ett gift par fick bo i under tiden då det var fattigstuga här. Här finns också textilier skänkta från trakten en del kommer även från ålderdomshemmet Åkerliden, som skänkte föremål i samband med att det lades ner.

De båda rummen på övre planet binds samman i en hall. I hallen finns en utställning med diverse mindre föremål och även möbler från tidigt 1900-tal.

Mellanvåningen

Mellanvåningen består av en hall, kök och två rum vilka är möblerade som matrum respektive vardagsrum, mötes- och umgängesrum.

I köket finns samlingar med porslin, sjukvårdsartiklar, och textilier från Åkerliden. Här finns även skänkta "köksprylar" som koppar, urnor och gamla träföremål. Köket används idag vid för servering, där vi dukar fram kaffe och hembakat i samband med aktiviteterna i museet.

I vardagsrum och sal, umgängesrum domineras inredningen av möbler och föremål som hemkonsulent Rut Wallenstein-Jaeger har skänkt till Björkekinds HBF och museet. Rut var själv med och påverkade hur rummen skulle möbleras. Det är i de här rummen besökare samlas över en kopp kaffe, berättar historier, bläddrar i gamla tidskrifter, fotoalbum, protokoll och litteratur. Väggarna pryds av fotografier, tavlor, textilier och porslin som berättar om personer och historia i hembygden.

Nedre planet/entréplanet

Här finns utställningar med gamla bruksföremål från trakten. Ett av rummen domineras av mindre jordbruks- och hantverksredskap som kommer från gårdarna runt om i trakten. Temat i det andra rummet är hushållsartiklar som porslin, järn och koppargrytor. Här finns också en vävstol, där man som besökare kan prova på att väva några slag. Med hjälp av den litteratur som finns här om vävandets konst kan du säkert klura ut hur det ska gå till.

Registrering och katalogisering

Samtliga föremål, möbler och textilier är skänkta från hem och av personer i trakten, undantaget är de föremål som Rut Wallenstein-Jaeger har skänkt. Läs mer om Rut i avsnittet om henne.

De flesta av föremålen finns katalogiserade med foton, vilket är ett ständigt mer eller mindre pågående projekt.

Vi i Björkekinds hembygdsförening hoppas att du med hjälp av utställningarna i vårt museum ska kunna förflytta dig i tid och tanke till några av de aktiviteter som har varit här i bygden. Till sist vill vi tacka för besöket och ber dig sätta nya fotspår genom att skriva in dig i vår gästbok.

Välkommen åter!

Rut Wallenstein-Jaeger 1903-1995

Ett knippe energi och en arbetsmyra. Så kan man karaktärisera Rut Wallenstein-Jaeger som under sina 37 år som hushållskonsulent vid Östergötlands läns hushållningssällskap kom att bli en av länets mest uppmärksammade personligheter.

Presentation

1928 fick Rut tjänst som hushållslärlarinna på Margaretas hushållsskola i Linköping

Läste en annons i Östgöta Correspondenten att Hushållningssällskapet sökte en hemkonsulent. Som enda sökande fick hon tjänsten och blev anställd på prov 1 februari 1929. Tjänsten som hemkonsulent skulle hon behålla till sin pensionering 1966.

En av hemkonsulentens uppgift var att förbättra och förenkla arbetet för landsbygdens kvinnor. Det fanns ofta tungarbetande kök på gårdarna och där gjorde Rut en stor insats för att förändra kökens inredning och utrustning. Hon försökte få bönderna att förstå hur viktigt det var att dra in vatten och avlopp, att höja spisar, bänkar och bord. Hon var inte alltid omtyckt med sina krav. ”Bare fröken åker hem så ska ho få vatten” lär en bonde ha sagt. Det visar hur envis hon var med kraven att ändra dåtidens förhållande.

I början var fjäderfäskötsel hennes första uppgift. Rut cyklade runt och besökte hemmen för att föreläsa om höns och hönsskötsel, ofta med en hönsmodell på pakethållaren. Hönsen gav husmödrarna egna värdefulla pengar att hushålla med.

Rut växlade så småningom över från höns till människors leverne, mat och textilier. Det blev husmodersdagar, direkt rådgivning m.m. ett exempel på hennes kringresande kurser är att hon lärde husmödrarna att klä om och stoppa gamla pinnstolar, vilka vi fortfarande kan se här och där i våra hemtrakter.

Lönen var liten och räckte inte till hotell utan Rut fick övernatta hos vänliga familjer. Det ryktas om att det ofta tisslades om vem som skulle härbärgera henne till natten. ”Du kan väl ta ’na” viskades det.

1990 utsågs Rut till filosofie doktor vid Uppsala universitet. Doktorshatten skänkte hon till museet.

Anknytning till Kuddby

Ruts farfars farfar och farfars far var båda hovpredikanter och kontraktsprostar i Kuddby. Rut Wallensteen gifte sig i mitten av 40-talet med ryttmästare Arne Jeager. Dom fick inga barn. Rut och hennes man ligger begravda på Kuddby kyrkogård bredvid sina äldre släktingar. Begravningsgudstjänsten var i Linköpings domkyrka och därefter jordfästningen i Kuddby. Efter jordfästningen hade man en minnesstund i Hembygds museet.

Skänkta föremål till Björkekinds hembygdsförenings museum

Före sin död skänkte Rut ett antal föremål till museet. Dels hennes skrivbord med tillhörande skrivföremål i mässing, men Museet fick också en del andra möbler och ett stort antal hushållsredskap. Där finns också hennes doktorshatt och ett målat porträtt av Rut, målat av konstnären Filip Liljeson. Rut skänkte också kakelugnen i stora rummet och bekostade uppsättningen av den.

Hon hade en idé om hur föremålen skulle placeras i museet och att Kuddby skulle bli länets finaste Hembygds museum. Hon sörjde mycket över att hon inte orkade besöka museet efter det att föremålen kom på plats.

Rut Wallensteen – Jeager har skrivit ett stort antal böcker av vilka några finns på museet.

1975 Kök och stök – när seklet var ungt

1977 Tjänarinnor på gods och gårdar – när seklet var ung

1988 Ett husligt halvsekel

Slutord

Information och fakta har hämtats blandat från personliga intervjuer och berättelser, samlade böcker och dokument som finns på museet, uppgifter från riksantikvariatet, utdrag från sockenstämmoprotokoll och internet. Vi i studiecirkelns arbetsgrupper friskriver oss ansvaret för eventuella faktafel.